

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบ ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนาที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาข้อมูลด้านโบราณคดี เศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนบ้านโนนวัดและพัฒนารูปแบบการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการวิจัยโดยการ ศึกษาครอบคลุมพื้นที่ชุมชนในเขตตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 15 ชุมชน และมีจุดเน้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด ประชากรที่ร่วมปฏิบัติการวิจัย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านบ้านโนนวัด ประชาชนในพื้นที่บ้านโนนวัดและพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ในเขตตำบลพลสงคราม นักเรียน ครู พระสงฆ์ นักวิจัยโบราณคดีชาวต่างชาติและชาวไทย ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสำรวจพื้นที่พร้อมแบบสำรวจสภาพชุมชน แบบบันทึกการสังเกต และบันทึกผลการประชุมปฏิบัติการในวาระต่าง ๆ อาทิ การผานการเรียนรู้การขุดค้นโบราณคดีของคนในชุมชน การเตรียมการและการดำเนินการกิจกรรมทอดผ้าป่าและทำขวัญข้าว การก่อสร้างศูนย์เรียนรู้ชั่วคราว การเตรียมความพร้อมคนในชุมชนเพื่อนำชมศูนย์เรียนรู้ชั่วคราว ในกิจกรรมการเรียนรู้การประดิษฐ์ทำรำจากภูมิปัญญาการต้มเกลือประกอบกับการศึกษาและใช้วงมโหรีในชุมชน จนถึง การนำเสนอชุดการแสดง การสำรวจความเห็น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ในกิจกรรมการสำรวจวิสาหกิจชุมชน การจัดค่ายศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และการประเมินชุดความรู้สำหรับใช้ในแหล่งเรียนรู้ โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กันทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามกิจกรรมการดำเนินการวิจัย ผลการศึกษาได้เป็นข้อมูลบริบทชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณา วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สังคมของคนในชุมชนบ้านโนนวัด คุณค่าของการเป็นแหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัดที่เป็นแหล่งอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอย่างต่อเนื่องจากยุคหินใหม่ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน โดยมีรูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่ต้องมีการบูรณาการทุนทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของชุมชนตามแนวทางวิสาหกิจชุมชน สามารถพัฒนาเป็นชุดความรู้ที่เป็นเอกสาร จัดเป็นนิทรรศการและการเตรียมพัฒนาแหล่งเรียนรู้รองรับผลการศึกษาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการได้ด้วยตนเอง ภายใต้งานหนุนเสริมของภาคีการพัฒนาที่ต้องเชื่อมโยงกันตามภารกิจของแต่ละภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง ตลอดไป

หัวหน้าคณะวิจัย

วิลาวลัย วัชรเกียรติศักดิ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ที่อยู่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

340 ถ.สุรนารายณ์ ต.ในเมือง

อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000

Email : wilawan_we@hotmail.com

A Study of Ban Non Wat Pre-historical Community Learning Resource Center Pol Songkram Sub-district, Nonsoong District, Nakhon Ratchasima Province

Abstract

This research was the research and development study which used participatory action research methodology. The aims of this research were 1) to study the information of Ban Non Wat community in these aspects : Archaeology; Economics Society; Lifestyles; and Culture; and 2) to develop the model of local learning resources center for pre-historical civilization of Ban Non Wat Tambon Pol Songkram Amphoe Non-Soong Nakhon Ratchasima. The fifteen communities in Tambon Pon Songkram were selected for the population while focusing on Ban Non Wat archaeology historical site. The research teams were composed of the community leaders, the Ban Non Wat local wisdoms, the villagers in those communities, such as : people, students, teachers, monks, the leaders of government sectors, and also the foreigners and Thai researchers. The research tools were the Management Information System (MIS), the observation form, the work-shop recorded form, the opinion form, the in-depth interview, the focus group, the learning camping, the exhibition, the traditional ceremony, and the learning package for evaluation. Both of qualitative and quantitative data were analyzed and synthesized during the process of this study.

The results found that: Ban Non Wat community was developed continuously from pre-historical era up to present. The model of learning resources center development with the integration of social, culture, tradition, social fund, and the community economical drive could be developed in the form of learning packages, the displays , and the documents for the local community learning center. The people in those communities could also manage and administer the center by themselves under the development sectors' supports.

Head of Research Team

Wilawan Watcharakiattisak

Faculty of Humanities
and Social Sciences,

Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Address : Nakhon Ratchasima Rajabhat
University, 340 Suranarai Rd., Muang,

Nakhon Ratchasima 30000

Email : wilawan_we@hotmail.com

บทนำ

การศึกษา ชุดค้นซากโบราณวัตถุที่บ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา โดยคณะของ Prof. Charles Higham มหาวิทยาลัยโอทาโก นิวซีแลนด์ร่วมกับนักวิจัยชาวไทย ในการวิจัยทางโบราณคดี เรื่อง “The Development of An Iron Age Chiefdom : Phase Two” ตั้งแต่ พ.ศ.2547 ถึง พ.ศ. 2552 ได้มีการค้นพบโครงกระดูกมากกว่า 600 โครง ภาชนะดินเผา ซากพืช ซากสัตว์จำนวนมากที่มีอายุอยู่ในช่วงประมาณ 4,500 ปี (ยุคหินใหม่) นับเป็นการขุดค้นทางโบราณคดีที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย “หลุมขุดค้นบ้านโนนวัด” จึงเป็นคลังความรู้แห่งอดีต ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องยาวนานที่สุดแห่งหนึ่ง หลักฐานจากการขุดค้นทั้งหมดได้ถูกจัดเก็บไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย แต่ยังไม่มีการเปิดแสดงเพื่อให้ความรู้กับประชาชนโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามยังมีการขยายผล เผยแพร่สู่สาธารณชนจากกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้จากผลการวิจัยที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ดำเนินการให้มีการนำเสนอผลงานของนักวิจัยโบราณคดี ก่อให้เกิดความตื่นตัวใน

แวดวงผู้ที่เกี่ยวข้อง แต่ยังไม่มีการขับเคลื่อนเชิงรูปธรรมในระดับพื้นที่ สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ร่วมกับ วช. ได้ขยายผลการศึกษาเป็นการสัมมนาทางวิชาการการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านโนนวัดขึ้น จึงได้เกิดความตื่นตัวในระดับพื้นที่ ที่มีความต้องการให้โครงการดังกล่าวมีความเป็นรูปธรรมจนดำเนินการได้ จึงเริ่มต้นที่ นักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ประสานงานไปยังผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น ให้ร่วมกันพิจารณาทบทวนแนวทางการดำเนินงานจากฐานของชุมชนเองเสียก่อน เมื่อมีความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว สำนักศิลปและวัฒนธรรมจะยินดีเป็นส่วนหนึ่งของภาคีการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายที่ชุมชนต้องการ แต่ต้องมีชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)พลสงครามเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อน โดยมีข้อตกลงร่วมกันในเบื้องต้นที่จะจัดทำ “โครงการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา” โดยสำนักศิลปและวัฒนธรรมจะเป็นที่ปรึกษา และให้ความช่วยเหลือชุมชนทางด้านวิชาการ และศึกษาหาแนวทางในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อย่างเป็น

ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

รูปธรรม ส่วนการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายจะเป็นเรื่องของ การแสวงหาภาคีการพัฒนาอย่างหลากหลายจากทุกภาคส่วน โดยชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมหลัก มหาวิทยาลัยจะเป็น วิทยาการกระบวนการเสริมพลังให้กับขบวนการขับเคลื่อน ของภาคี

ความเข้มแข็งของชุมชนทั้งเชิงโครงสร้างและเชิง เศรษฐกิจและสังคมในชุมชนบ้านโนนวัดและตำบลพล สงครามเป็นปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนา โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การแสดงออก ถึงความมุ่งมั่นของผู้นำทุกแบบทุกระดับร่วมกับความพร้อม ต่อการให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของชุมชนเป็นพื้น ฐานที่สำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จของการวิจัย ที่จะ ได้นำเสนอยืนยันในส่วนของผลการศึกษานี้

เพื่อให้การศึกษาดังกล่าวมีประสิทธิภาพ คณะผู้ วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้าน โบราณคดี ข้อมูลด้านชาติพันธุ์วรรณา เศรษฐกิจ สังคม ศิลปะและ วัฒนธรรม และ ภูมิสังคม เพื่อนำมาเป็นข้อมูลหลักใน การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นทั้งด้านเนื้อหาและการจัด กระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่าง แท้จริงผ่านกิจกรรมทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ จึงดำเนิน การวิจัยด้วยการบูรณาการบุคลากรทั้งเครือข่ายการพัฒนา และประชาชนในชุมชน ร่วมกันปฏิบัติการวิจัยในทุกชั้น ตอน ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้ นอกจากจะเป็น ประโยชน์ต่อการดำเนินการจัดศูนย์เรียนรู้ในรูปของ นิทรรศการ หรือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยมีชุมชนเป็นเจ้าของ ร่วมกัน ยังจะเป็นการเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา ต่อยอดองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาในโอกาสอื่น ๆ อีก ด้วย

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้และกรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ชุด ความรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์องค์ความรู้ทาง โบราณคดีและบริบทชุมชนเพื่อจัดกระบวนการวิจัยปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดเป็นรูปแบบของการพัฒนา ศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นที่นำเสนอความรู้ทางโบราณคดีในแหล่ง โบราณคดีบ้านโนนวัดรวมทั้งบริบทชุมชนในปัจจุบันเป็น เนื้อหาเอกสารและสื่อการจัดนิทรรศการ รูปแบบการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเองและกลไกการขับเคลื่อนโดย ชุมชนและเครือข่ายการพัฒนาจากภายนอกต่อไป จึงได้ ศึกษาชุดความรู้มาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

โบราณคดีและชาติพันธุ์วรรณา ความรู้ทาง โบราณคดีเป็นความรู้ในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของ มนุษยชาติ ตั้งแต่ความเป็นมาของมนุษย์จนถึงอดีตของ มนุษย์ตามยุคสมัยตามช่วงเวลาและสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึง พฤติกรรมของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับ มนุษย์ในหลายแง่มุม ทำให้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ตลอดจนลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีตชัดเจน มากยิ่งขึ้น สิ่ง que การศึกษาทางโบราณคดีจะต้องใช้เป็นหลัก คือ "แหล่งโบราณคดี" ที่หมายถึง บริเวณที่มีหลักฐานของ พฤติกรรมมนุษย์ในอดีต ทั้งที่อยู่บนดิน ใต้ดิน และใต้น้ำ เพื่อทำการขุดค้น สืบหาข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบันอันเป็นร่อง รอยของการดำรงชีวิตของมนุษยชาติในอดีต (สุรพงษ์ สือทองจักร 2552) เมื่อนำมาศึกษาพร้อมกับลักษณะของความ เป็นมนุษย์ที่มีการสืบทอดชาติพันธุ์และวิถีความเป็นอยู่มาก อย่างต่อเนื่องในหลายช่วงอายุคนในรูปแบบของพฤติกรรม และวิถีชีวิตของกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรม เห็นได้เป็น พฤติกรรม ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด เป็นวิธี การอย่างหนึ่งที่นักมานุษยวิทยาใช้ศึกษา "วัฒนธรรม" ของ คนในสังคม(ชาย โพธิ์ลีตา 2548)

ทุนทางสังคม เป็นชุดความรู้ที่เชื่อมโยงจากแนวคิด ด้านชาติพันธุ์วรรณาในมิติทางสังคมวิทยา เพื่อศึกษาวิถี ชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สังคม อาชีพ และวิสาหกิจชุมชน ที่ เน้นการค้นหาลงสร้างสรรคที่ชุมชนมีอยู่ในตัวเอง สังคม บ่มเพาะมาแต่อดีต ได้แก่ ความไว้วางใจ จารีตประเพณี ค่านิยม เป็นสิ่งที่ชุมชนได้ยึดมั่นให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แหล่งทุนสังคมที่สำคัญในบริบทของการพัฒนาสังคมและ เศรษฐกิจได้แก่ ครอบครัว ชุมชน องค์กร/กลุ่ม ประชา สังคม หน่วยงานภาครัฐ เผ่าพันธุ์ เพศ และความแตกต่าง ทางสรีระเพศ การศึกษาทุนทางสังคมพิจารณาได้จากความ มีอยู่ การสืบทอด การปรับเปลี่ยน การพัฒนาและการนำ ไปใช้ประโยชน์ของคนในสังคมทั้ง ประโยชน์ส่วนตัว องค์กรและชุมชน จึงมีองค์ประกอบในทางกายภาพใน สถานะตามภูมิสังคมที่สังคมนั้นตั้งอยู่ และมีองค์ประกอบ ทางนามธรรมในส่วนที่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ระบบ ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมจะเกิดเป็นพลังชุมชน การ บริหารจัดการและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นชุมชน แต่จะต้องมีทั้งการศึกษาและการประเมินเพื่อวัดค่าหรือ ระดับของศักยภาพเพื่อนำมาขยายผล พื้นที่ให้เกิดเป็นทุน ที่แท้จริงของสังคมหรือชุมชนในการพัฒนา กิจกรรมการ

เสริมพลังทุนทางสังคม ได้แก่ การทอดผ้าป่าตามแนวคิด ประยุกต์ร่วมสมัย ที่เป็นวิธีการในการระดมทุนอย่างหนึ่งของสังคม หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและใช้ประโยชน์ เช่น การละเล่นหรือการแสดงทางวัฒนธรรมร่วมกัน หรือการทำขวัญข้าว เป็นต้น และรวมไปถึงวิถีเศรษฐกิจชุมชนทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริมในลักษณะการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนด้วย(งามพิศ สัตย์สงวน 2538 ;สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2545 ;สุรพงษ์ ลือทองจักร 2552 ;อารียา เสวตามร 2542 ;เสรี พงศ์พิศ. 2544)

ศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นและการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนในลักษณะของสถานที่สาธิตหรือพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมความรู้ในชุมชนมานำเสนอ อาจเกิดจากการสนับสนุนจากภายนอกหรือชุมชนที่เข้มแข็งสามารถดำเนินการเองได้ นำมาประยุกต์ใช้เพื่อเตรียมประชาชนในหมู่บ้านเพื่อให้นวัตกรรมที่เหมาะสมต่อการจัดการกับปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้าน และระดับครัวเรือน โดยมีเวทีสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกลไกกระตุ้นชุมชนเพื่อเสริมสร้างให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้มีสถาบันการเรียนรู้ มีความรู้ความสามารถ และศักยภาพที่จะทำให้ชาวบ้านมีนวัตกรรมในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ผลลัพธ์ที่สำคัญของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือ สมรรถนะของชาวบ้านในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ(ศรีศักร วัลลิโภคม 2545 ;สาธิต ไพรัชญจิตร 2548 ;สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2549)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิดผสมผสานกัน ระหว่างการปฏิบัติการ ที่จะต้องดำเนินการวิจัยด้วยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย เป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือประชาคม เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วม

กำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา (ชัชวาล ทัดศิวัช 2549)ในแนวคิดโดยสรุป คือ การสร้างการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน เข้าถึงซึ่งกันและกันและพัฒนาอย่างยั่งยืน

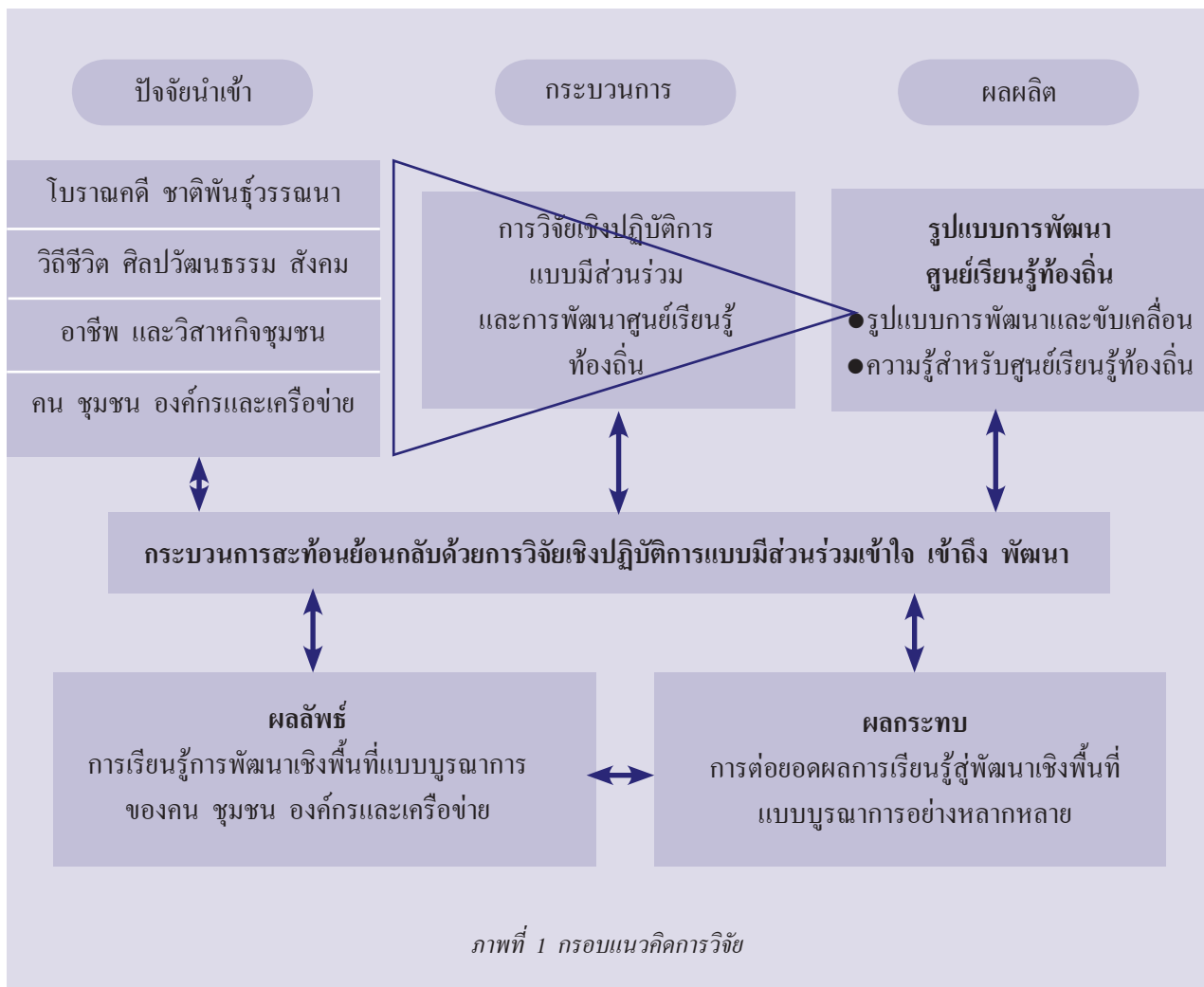
กรอบแนวคิดการวิจัย จึงเกิดจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบ จากปัจจัยนำเข้าของมิติชุมชนด้านการเป็นแหล่งโบราณคดี การเป็นชาติพันธุ์ที่สืบทอดความเป็นสังคม วัฒนธรรมของตนเองมาอย่างยาวนานที่เป็น “ไทยโคราช” ประกอบกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนและท้องถิ่นผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับการพัฒนาและจัดการศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นมุ่งสู่ผลการวิจัย คือ การพัฒนารูปแบบการจัดตั้งการดำเนินงานและการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้โดยชุมชนเอง ในที่สุด ที่มีกระบวนการเรียนรู้ตลอดการดำเนินงานจากการวิจัยและการจัดการสะท้อนย้อนกลับที่ใช้การมีส่วนร่วมเป็นฐาน พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในที่สุด ดังแผนภาพที่ 1

วิธดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีการดำเนินการวิจัยที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดพื้นที่การวิจัย ศึกษาครอบคลุมพื้นที่ชุมชนในเขตตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 15 ชุมชน และมีจุดเน้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด ประกอบด้วย สระเพลงเสลา หนองนา โลกประะหอม ดอนบุตาโพธิ์ หล้าคา หนองหัวแรด พลสงคราม หนองสรวง ดอนมะเหลื่อม ดอนแฝกพัฒนา มะรุ้ม ดอนมันกระซาก ดอนแฝกและโนนวัด โดยการเชื่อมโยงกันกับองค์การบริหารส่วนตำบลพลสงครามที่เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการการปกครองท้องถิ่นของตำบล

2. การกำหนดกลุ่มประชากรที่ร่วมการวิจัย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจาก 15 หมู่บ้าน ในตำบลพลสงคราม นายก สมาชิกอบต.โนนวัด และปราชญ์ชาวบ้านบ้านโนนวัด รวม 60 คน ประชาชนในพื้นที่บ้านโนนวัดและพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ในเขตตำบล

พลสงคราม จำนวน 200 คน และบุคลากรในพื้นที่ประกอบด้วย นักเรียน ครู พระสงฆ์ นักวิจัยโบราณคดี ชาวต่างชาติและชาวไทย ผู้นำองค์กรปกครองส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น นายอำเภอ วัฒนธรรมอำเภอ และผู้อำนวยการโรงเรียน ตลอดจนภาคีพัฒนาในระดับที่เข้าร่วมกิจกรรมในวาระต่าง ๆ กันตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยประมาณ 200 คน

3. การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสำรวจพื้นที่ แบบบันทึกการสังเกต และการบันทึกผลการประชุมปฏิบัติการเรียนรู้ทำไร่และการแสดงมโหรีที่พัฒนาจากการวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การจัดค่ายศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นและการจัดนิทรรศการ โดยมีชาวบ้านโนนวัดและผู้นำชุมชนในตำบลพลสงครามเป็นผู้ร่วมวิจัย

4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ สังเคราะห์

ข้อมูลไปพร้อม ๆ กันตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ระยะ

การวิจัยดำเนินงานเป็น 3 ระยะ มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 เริ่มจากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนร่วมกับผู้นำและชาวบ้านโนนวัด โดยปรับใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสำรวจพื้นที่บันทึกข้อมูลด้านทรัพยากร สภาพแวดล้อม พืชพรรณ วิถีชีวิต ศักยภาพชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นพิธีกรรมทางวัฒนธรรม

ระยะที่ 2 เป็นการศึกษาศักยภาพและการเตรียมความพร้อมในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมทอดผ้าป่าและทำขวัญข้าว ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ปราชญ์ชาวบ้านด้านสังคม วัฒนธรรม การทำเกลือและการแสดงมโหรี ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนกลุ่มอาชีพที่เป็นวิสาหกิจชุมชน นักวิจัยโบราณคดี นายกและสมาชิกอบต. และการสนทนา

กลุ่มในกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มชาวบ้านและนักวิจัย โบราณคดี กลุ่มผู้นำชุมชน บ้านโนนวัด กำนัน นายก และสมาชิกอบต.ที่รับผิดชอบ ประกอบกับการศึกษาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนโดยใช้การสำรวจข้อมูลความพร้อมทางเศรษฐกิจของชุมชน และการการจัดกิจกรรมประชุมร่วมกับผู้นำชุมชน และนักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา และลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกัน แล้วขับเคลื่อนด้วยการร่วมจัดเตรียมการ

ประชุมประชาคมร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน

ทอดผ้าป่าระดมทุนทางสังคมที่ชุมชนเป็นหลักในการจัดการเอง มีมหาวิทยาลัยร่วมหนุนเสริมด้วยการจัดค่ายศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ณ บ้านโนนวัด การสร้างสรรค์วัสดุ “รำตึ้มเกลือ” ร่วมกับการแสดงเพลงมโหรีที่เป็นผลจากการศึกษาภูมิปัญญาในชุมชนร่วมกับการศึกษา โดยนำเสนอด้วยการการแสดงโปงลางและนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ของมหาวิทยาลัยให้กับประชาชนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมประเมินผลในช่วงเวลาของการฉลองผ้าป่าไปด้วย

ระยะที่ 3 เมื่อมีการศึกษาและหนุนเสริมการใช้พลังชุมชนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคุ้นเคย เชื่อมมั่นในภาคินักวิจัยกับชุมชน จนชุมชนมีความพร้อมที่จะนำศักยภาพชุมชนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและความรู้ทางโบราณคดีในมิติของเจ้าของพื้นที่และนักชุดค้นที่สั่งสมมาจากการร่วมทำงานกับนักโบราณคดี จึงได้จัดกิจกรรมการวิจัยให้ได้ข้อมูล ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันจากการจัดการสนทนากลุ่มในบ้านโนนวัดในวาระต่าง ๆ ที่จะมิกาศึกษาที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ กันเข้ามีส่วนร่วม ประกอบด้วย นักวิจัยโบราณคดี ครูอาจารย์ในพื้นที่ พระสงฆ์ปราชญ์ชาวบ้าน กำนันผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้บริบทชุมชน ความรู้จากการค้นพบทางโบราณคดี การสรุปบทเรียนในกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ การ

ประชุมปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ การประดิษฐ์ การประเมินและการใช้ประโยชน์จากทำไร่และการแสดงมโหรี ร่วมกับศิลปินวง ส.ชื่นอารมณ์และภูมิปัญญาทำเกลือของบ้านโนนวัด พร้อมทั้งมีการจัดกิจกรรมถอดความรู้ โดยนำข้อสรุปจากการวิพากษ์ การเรียนรู้ การวิเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกันกับผู้ทรงคุณวุฒิทั้งประชาคมในพื้นที่ นักวิจัยโบราณคดี ทั้งชาวไทยและต่างชาติ มาจัดทำเป็นรายงานการศึกษาเบื้องต้นก่อนจัดทำเป็นนิทรรศการเผยแพร่ผลการดำเนินการ นำไปสู่การวางแผนจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชั่วคราวที่เกิดเป็นผลงานของชุมชนที่ได้ปรับปรุงศาลาประชาคมเป็นศูนย์การเรียนรู้ชั่วคราวควบคู่ไปกับการจัดทำแผนขอการสนับสนุนการสร้างศูนย์เรียนรู้ถาวรด้วยการออกแบบอาคารศูนย์เรียนรู้โดยทุนของชุมชนและจัดหาที่ดินเพื่อก่อสร้าง

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม 2551 ถึง เดือนกันยายน 2552 โดยที่กิจกรรมดังกล่าวได้มีการออกแบบให้ผู้นำชุมชนทั้ง 15 หมู่บ้านทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต.และผู้นำอื่นๆ ได้เข้ามีส่วนร่วมในการรับรู้ รับฟัง ให้ความคิดเห็น ตลอดจนมีส่วนร่วมในการ ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดเวลาการดำเนินงาน โดยจะเน้นการประชุมร่วมกันโดยมีกำนันและ นายกอบต. เป็นผู้ทำความเข้าใจถึงประโยชน์ร่วมที่จะเกิดแก่ตำบลจากฐานการเริ่มพัฒนาที่บ้านโนนวัดและสร้างกลการสื่อสารอื่นๆ เช่น การสอด

แทรกกิจกรรมของบ้านโนนวัดในกิจกรรมวิชาการของโรงเรียนในพื้นที่ ในงานเทศกาลต่างๆ และการรายงานต่อที่ประชุมของผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านและตำบลในการประชุมประจำเดือนของอำเภอโนนสูง ทำให้เกิดการยอมรับได้ในตัวผู้นำหมู่บ้านอื่น ๆ และสามารถชี้แจงให้ลูกบ้านในแต่ละหมู่บ้านมีความเข้าใจถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อทั้งตำบล จนลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนไปด้วย

ผลการวิจัย

1.บริบทชุมชน

ถึงแม้ว่า โดยสภาพทางภูมิศาสตร์จะส่งผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจให้ประชากรส่วนใหญ่ ในชุมชนบ้านโนนวัดมีฐานะยากจน เนื่องจากภูมิประเทศไม่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็น “ที่ราบลุ่ม ลอนตื้น” พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเสื่อมโทรม ดินก็มีคุณภาพค่อนข้างด้อย เนื่องจากเป็นพื้นที่แอ่งเกลือหิน แต่จะเห็นได้ว่า สภาพที่ตั้งที่เป็นเนินจึงเป็นการอธิบายถึงเหตุผลที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยมาอย่างยาวนานต่อเนื่องกว่า 4,000 ปี จนเป็นแหล่งโบราณคดีที่ทรงคุณค่าของโลก มีการขุดค้นและวิจัยทางโบราณคดีต่อเนื่องกันตลอดมาในทุก ๆ ปี บริบทชุมชนบ้านโนนวัดโดยภาพรวมจะแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการเป็นชุมชนที่มีความพร้อมด้วยความเข้มแข็งจากปัจจัยพื้นฐานของทุนทางสังคมในทุก ๆ ด้าน ทั้งจากการเป็นชุมชนที่เป็น “ไทยโคราช” อันเป็นชาติพันธุ์หลักของชาวจังหวัดนครราชสีมา ที่มีภาษาและสำเนียงถิ่นเป็นของตนเอง ต่างจาก “ไทยอีสาน” มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติค่อนข้างแน่นแฟ้น จนได้รับการเรียกขานว่าเป็นชุมชน “สกุลกลาง” (ในทั้งอำเภอโนนสูง) จากการมีนามสกุลที่ลงท้ายด้วยคำว่า “กลาง” กันเป็นส่วนใหญ่ อันแสดงถึงความเป็นคนพื้นเพของเขตพื้นที่ชั้นกลางของจังหวัดนครราชสีมา ทำให้มีการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมได้ง่ายจากการใช้ความสัมพันธ์ของผู้นำและความมีศักดิ์ศรีที่จะแสดงความเข้มแข็งของชุมชนไว้ด้วยถึงแม้จะต้องขอความสนับสนุนจากภายนอก มีผลต่อเนื่องถึงการเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในเชิงโครงสร้างทางการบริหารจัดการท้องถิ่นทั้งการสนับสนุนจากฝ่ายปกครอง คือ อำเภอ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนในด้านเศรษฐกิจเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำมูลของจังหวัด จึงมีอาชีพหลัก คือ ทำนากันทั้งชุมชน แต่

ด้วยสภาพภูมิสังคมที่เป็นแหล่งดินเค็มจึงมีการพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างสมดุล ทั้งการเรียนรู้การเลือกแหล่งที่อยู่อาศัยบนเนินต่าง ๆ (มักปรากฏเป็นชื่อบ้าน ที่มีคำว่า โนนหรือเนินหรือโคก) การทำนาที่ปรับให้สอดคล้องกับแหล่งดินเค็ม และการนำดินเค็มมาทำเกลือบริโภคด้วยความรู้ที่จะไม่กระตุ้นให้มีการแพร่กระจายของเกลือจนทำนาไม่ได้ ถึงแม้จะไม่มี ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเพียงพอแต่จะพบว่าคนในชุมชนพร้อมที่จะประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีประสบการณ์เรียนรู้กับคนนอกในหลากหลายรูปแบบทั้งชาวไทยและต่างชาติมาโดยตลอดจึงทำให้เกิดการเปิดรับและมีมุมมองเชิงบวกและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเข้าทำงานแบบมีส่วนร่วมกับภาคีพัฒนาจากภายนอก ทั้งยังมีความภาคภูมิใจในการเป็นคนชุมชนแหล่งโบราณคดีที่จะเป็นผู้รักษาสมบัติของมนุษยชาติที่ไม่ต้องการขุดค้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนด้วยฐานความเชื่อและศรัทธาในด้านคุณงามความดีตามหลักพุทธศาสนา เลือกที่จะใช้คุณค่าของชุมชนเป็นกลไกการได้รับการส่งเสริมการพัฒนาที่เกิดขึ้นประโยชน์ร่วมทั้งแก่ชุมชนเองและสังคม อันเป็นเสน่ห์สำคัญของชุมชนที่ภาคีภายนอกส่วนใหญ่จะได้พบเห็นและให้การยอมรับมาโดยตลอด และที่สรุปได้จากการดำเนินการวิจัยร่วมกัน คือ บริบทชุมชนทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและผู้นำชุมชน เป็นปัจจัยที่มีคุณค่าและมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

2.ความสำคัญของบ้านโนนวัดในฐานะเป็นแหล่งโบราณคดี

บ้านโนนวัด เป็นพื้นที่ที่มีการศึกษา ขุดค้นทางโบราณคดีพื้นที่หนึ่งในหลาย ๆ พื้นที่ในจังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากภายใต้เนินดินที่ตั้งหมู่บ้าน โนนวัด เป็นที่อยู่ของชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่มีความสมบูรณ์ทางวิชาการเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ มีหลักฐานของการ เข้ามาดังถิ่นฐานของชุมชนเกษตรกรรมในบริเวณนี้ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ยุคหินใหม่ ยุคสำริด ยุคเหล็ก จนกระทั่งเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ และมีการตั้งหมู่บ้านเรื่อยมา ปรากฏหลักฐานของการมีเทคโนโลยีโลหะกรรม เช่น การหล่อเครื่องมือสำริด การหลอมเหล็ก เป็นต้น

ปัจจุบันมีการวิจัยทางโบราณคดี เรื่อง Environment Change and Society before Angkor : Ban Non Wat

and the upper Mun River Catchment in Prehistory โดย คณะของ Dr.Nigel Chang จากมหาวิทยาลัยเจมส์คุก ออสเตรเลีย และนักวิจัยชาวไทยที่ร่วมดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระยะแรก

หลักฐานยุคหินใหม่ที่ทำให้ทราบถึงการดำรงชีวิต และสังคมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านโนนวัด คือ เป็น สังคมเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวเลี้ยงสัตว์ พบเมล็ดข้าว ปลูกจำนวนมากในหลุมฝังศพ พบกระดูกไก่ กระดูกสัตว์ อายุกว่า 2,000 ปี พบหลักฐานของประเพณีการฝังศพ แบบ โบราณตั้งแต่ยุคหินใหม่ ที่มีอายุราว 4,000 ปีมาแล้ว และ มีการแบ่งสภาพชนชั้นในสังคมเกิดขึ้นแล้ว มีภาชนะดินเผา ใส่ไปในหลุมฝังศพ การใส่ลูกปัดทองคำ กำไลลงไปในหลุม ศพด้วย พบโครงกระดูกมนุษย์ที่เป็นผู้ใหญ่และเด็กรวมแล้ว 450 ศพ ประเมินว่าน่าจะมีศพในหลุมนี้เกิน 600 ศพ ซึ่ง ไม่เคยมีการขุดค้นพบได้มากขนาดนี้มาก่อนในประเทศไทย ยืนยันถึงคุณค่าของบ้านโนนวัดในเชิงวิชาการที่ยิ่งใหญ่จน เป็นพื้นที่ศึกษาทางโบราณคดีที่สำคัญระดับโลกตลอด มา(สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2549) ชุดความ

รู้เหล่านี้จะเป็นสาระสำคัญที่นำไปพัฒนาเป็นความรู้ในการ จัดนิทรรศการของการเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีการค้นพบ หลักฐานต่าง ๆ ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีความ ต่อเนื่องกันตลอดมา

3. รูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ รูปแบบที่ได้ คือ ชุดความรู้ในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้จะต้องเป็นการดำเนินการ เชิงบูรณาการทั้งทางวิชาการ ชุมชน เครือข่าย ทุนทางสังคม และปัจจัยทางเศรษฐกิจ แล้วพัฒนาเป็นชุดความรู้เพื่อนำ เสนอให้กับศูนย์เรียนรู้ รูปแบบของการดำเนินกิจกรรมจัด ตั้งที่ควรมีภาคีพัฒนาจากภายนอกมาสนับสนุนการจัดทำ แผนและขอความสนับสนุนที่เหมาะสมและขับเคลื่อนศูนย์ เรียนรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลางมีการดำเนินงานร่วมกับ องค์การปกครองท้องถิ่นเพื่อให้มีการสนับสนุนงบประมาณในการดำรงรักษาไว้ใช้ประโยชน์และขยายผลได้ เองอย่างยั่งยืน โดยมีรูปแบบสำหรับนักวิจัย คือ การพัฒนา แหล่งเรียนรู้มนท้องถิ่นควรดำเนินการด้วยกิจกรรมการวิจัย ที่จะต้องมีการออกแบบกระบวนการวิจัยและพัฒนาให้ สอดคล้องกับบริบทชุมชนและภูมิสังคม มีความรู้ ความ

การขุดค้นโบราณคดีในพื้นที่บ้านโนนวัด อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

การขุดค้นพบ โครงกระดูกชายหนุ่มถูกฝังบรรจุในภาชนะขนาดใหญ่ ที่สร้างชื่อเสียงให้กับบ้านโนนวัด

เข้าใจในปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางระเบียบ ข้อบังคับและหน่วยงานที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรม การเข้าใจถึงบริบท ทำให้สามารถเลือกออกแบบวิธีการวิจัยให้เข้าถึงได้อย่างแม่นยำและมีพลัง เช่น การใช้ความมีคุณค่าของชุมชน ความเชื่อถือ ความศรัทธา คุณค่าของเครือข่าย การให้ความสำคัญกับชุมชนและภาคีพัฒนา การยกระดับการเรียนรู้เพื่อการมีส่วนร่วม ด้วยกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรม จะนำไปสู่การพัฒนาในสิ่งที่เป็เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้เป็นอย่างดี

กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้เพื่อสรุปเป็นรูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ ประกอบด้วย

3.1 ผ้าป่าข้าวและพิธีสู่ขวัญข้าว

ขบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมการทอดผ้าป่าของบ้านโนนวัดประกอบด้วย เครือข่ายเครือญาติ เครือข่ายวัดและเครือข่ายบุญ เป็นกิจกรรมทางศาสนาที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาว่าเป็นบุญกุศล ความเป็นญาตินามสกุลเดียวกันก่อน และขยายไปสู่ญาติที่มาจากการทำงานและความเกี่ยวข้องจากการแต่งงาน จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่ เครือข่ายวัด และเครือข่ายบุญ โดยมีวัดมะรุ้มและพระครูประโชติชัยคุณ เจ้าอาวาสวัดมะรุ้ม เป็นเสมือนศูนย์กลางของศรัทธาและการร่วมบุญ นอกจากนี้ นางวอย

แก้วกลาง และนางสำเนียง พรหมนอก เจ้าของที่ดินที่ผู้นำชุมชนจะขอซื้อเพื่อสร้างศูนย์เรียนรู้ได้ยกที่ดินให้โดยการถวายแก่เจ้าอาวาสเพื่อมอบให้อบต.พลสงครามใช้ประโยชน์เป็นที่ตั้งศูนย์เรียนรู้ต่อไป พร้อมกับการเชื่อมร้อยการฟื้นฟูประเพณีการทำขวัญข้าวที่กำลังจะหมดไปจากบ้านโนนวัดและสังคมชาวนาเป็นอีกส่วนหนึ่งของกิจกรรมและผลของการดำเนินการวิจัย

3.2 การพัฒนาการแสดงพื้นบ้าน

บ้านโนนวัดเป็น

ชุมชนที่ร่ำรวยทางสังคม วัฒนธรรม ทั้งการเป็นสังคมชานาวิถีพุทธผูกพันกับวัด พระและกิจกรรมงานบุญ และการเรียนรู้การพึ่งพาตนเองด้วยภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา โดยที่วิเคราะห์ได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ด้านนี้จะมีการเชื่อมเข้าไปด้วยกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การร้องรำทำเพลง การแสดงหรือการละเล่นที่สะท้อนการร่วมกันมีความสุข สนุกสนานในชุมชน การวิจัยจึงร้อยเรียงภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งทางอาชีพเสริม คือ การต้มเกลือและการแสดงวงมโหรีที่มีอยู่ในชุมชนอยู่แล้วเข้าร่วมกันให้เกิดการเป็นจุดเริ่มของการเรียนรู้การประดิษฐ์ทำรำและการศึกษาเชิงระบบของการแสดงมโหรี มาหลอมรวมกันเป็นชุดการแสดงการทำเกลือที่มีเพลงมโหรีจากการแสดงของวงมโหรีในชุมชนเล่นประกอบด้วยได้ เพื่อให้ชุมชนมีชุดการแสดงของตนเอง เป็นผลผลิตของชุมชนเองและคงอยู่อยู่กับชุมชนจากการเรียนรู้ ถ่ายทอดผ่านภาคีวิจัยด้านการศึกษา คือ โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ในชื่อการแสดงว่า รำหุงจีเกะทา นำเสนอขั้นตอนกรรมวิธีการทำเกลือจินตนาการตามท่าทางของการแสดง มีความสนุกสนาน สวยงาม เป็นเสมือนสื่อกลางที่สะท้อนรากวัฒนธรรมของชุมชน เพราะแม้จะเป็นคนในชุมชนเดียวกันแต่ก็ไม่เคยได้เห็นกรรมวิธีต้มเกลือทั้งที่อาศัยอยู่ในบ้านโนนวัดมาตั้งแต่กำเนิด จึงเป็นกิจกรรมที่หนุนเสริมให้ชุมชนภาค

ภูมิใจในการเป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3.3.วิสาหกิจชุมชน กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านโนนวัดเป็นชุมชนจุดกำเนิดของการค้นพบทางโบราณคดีอันยิ่งใหญ่แห่งใหม่ของจังหวัดนครราชสีมา และกำลังรอรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย การศึกษาวิสาหกิจชุมชนจะช่วยสนับสนุนกระบวนการทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว การตลาด และการประชาสัมพันธ์ให้กับศูนย์เรียนรู้ฯ นอกจากนี้อาชีพหลักของชาวชุมชน พบว่า มีกลุ่มอาชีพที่น่าสนใจและมีเอกลักษณ์ ได้แก่ การต้มเกลือ การทอเสื่อกก อาหารท้องถิ่นแปรรูป ได้แก่ น้ำพริก น้ำอ้อย น้ำตาลสด และลอนตาลสด ซึ่งเป็นสินค้าที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น สามารถนำมาปรับเปลี่ยนเสริมแต่งให้มีความน่าสนใจมากขึ้นได้ จุดเด่นสำคัญของชุมชนพลสงครามต่อการพัฒนา คือ คุณภาพของคนในชุมชน ที่เป็นคนขยัน มีศักยภาพสูงในการเรียนรู้และพัฒนา ตลอดจนผู้นำความคิดในชุมชนก็มีศักยภาพสูงในการส่งเสริม และผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนารูปแบบอย่างต่อเนื่อง

4.การจัดทำแบบเรียนท้องถิ่น คู่มือ เอกสาร และฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศแหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด เพื่อเป็นคู่มือในการเรียน การสอน การเผยแพร่ข้อมูลของศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นสู่กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครู อาจารย์ นักเรียนชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป ตัวอย่างของสื่อประชาสัมพันธ์ศูนย์เรียนรู้ ได้แก่ เอกสารจัดนิทรรศการ เอกสารนำชมนิทรรศการ แผ่นพับประชาสัมพันธ์

ส่วนฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศแหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด (Nonwat GIS) ได้เผยแพร่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ประเด็นสำคัญของผลการวิจัยที่มีผลอย่างยิ่งต่อการกำหนดพื้นที่ รูปแบบความรู้และการจัดนิทรรศการของแหล่งโบราณคดีที่เป็นทั้งข้อจำกัดและปัจจัยเสริมในการนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ข้อจำกัดทางกฎหมายของการจัดหาสถานที่ทำแหล่งเรียนรู้จะต้องเป็นพื้นที่ขุดค้นและกลบฝังคืนสภาพเดิมเรียบร้อยแล้วเท่านั้น และไม่สามารถจัดหลุมขุดค้นจำลองโดยการขุดลงไปในพื้นที่ดินได้อีก เนื่องจากในการดำเนินงานนั้นอาจจะมีผลต่อหลักฐานทางโบราณคดีที่ยังไม่ได้ขุดค้นทำให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมทางโบราณคดี และการสร้างหลุมจำลองตามแบบการขุดค้นที่เป็นจริงจะมีผลต่อสภาพแวดล้อมและการบำรุงรักษาแหล่ง

กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการต้มเกลือ(หุงชี้เกะทา)แก่เยาวชน

การประกอบวัตถุโบราณที่ได้จากการขุดค้นพบของนักโบราณคดีในพื้นที่อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

โบราณคดีเช่นกัน รวมไปถึงหลักฐานที่แสดงผลการขุดค้น ได้แก่ กระดูกคน สัตว์ ภาชนะ เครื่องมือ อาวุธ เครื่องประดับหรือหลักฐานอื่น จะไม่สามารถนำออกมาจากแหล่งเก็บของทางราชการ มาแสดงในความรับผิดชอบของเอกชนได้ซึ่งถึงแม้ชุมชนจะมีความเห็นแย้งในฐานะที่เป็นสิ่งที่เกิดและขุดค้นได้จากชุมชนไป แต่เมื่อเกิดการรับรู้และทำความเข้าใจร่วมกันของชุมชน นักวิจัยและเจ้าหน้าที่ศิลปากรที่มีภารกิจตามกฎหมาย ทำให้กลายเป็นปัจจัยหนุนที่ชุมชนทุกฝ่ายให้การยอมรับและร่วมกันหาทางออกตามความเหมาะสมให้กับการดำเนินการออกแบบการจัดนิทรรศการศูนย์เรียนรู้ดังที่ปรากฏในเวลาต่อมา

การนำไปประโยชน์

โครงการวิจัยนี้ได้กำหนดกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากการวิจัยตอบสนองกระบวนการทัศน์การวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยการถ่ายทอดการเรียนรู้ตลอดกระบวนการวิจัยและเมื่อจบโครงการวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

1. อบรมให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นให้กับผู้นำชุมชน ครู นักเรียน และประชาชน

ทั่วไปที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณค่าศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด

2. เผยแพร่อบรมให้ความรู้ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนและโรงเรียนในท้องถิ่นที่อยู่ในเขตตำบลพลสงครามและหน่วยงานที่ให้ความสนใจทั่วไปได้รับทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างทำการวิจัยเพื่อเป็นข้อมูลของท้องถิ่นที่ชาวบ้านจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของตนและร่วมกันอนุรักษ์มรดกของท้องถิ่นซึ่งอาจจะนำไป

สู่การเป็นมรดกของมนุษยชาติต่อไป

3. ร่วมกับภาคีพัฒนาและชุมชนบ้านโนนวัดปรับปรุงศาลาประชาคมหมู่บ้านเป็นศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น(ชั่วคราว) และเสริมสร้างความพร้อมในการเป็นผู้นำชมศูนย์เรียนรู้ได้ด้วยตัวของชาวบ้านในชุมชนเองและรวมถึงครู-อาจารย์และเจ้าหน้าที่อบต.ในพื้นที่ตำบลพลสงครามและใกล้เคียงด้วย

4. ร่วมกับภาคีการพัฒนาหลักประกอบด้วยผู้แทนชุมชน กำนัน อบต.พลสงครามฝ่ายปกครองอำเภอโนนสูง นักวิจัยโบราณคดีชาวไทยและต่างชาติ และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรในพื้นที่ พัฒนาโครงการเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างศูนย์เรียนรู้ภายใต้จุดแข็งของพื้นที่แหล่งโบราณคดี ความเข้มแข็งของชุมชน ความเป็นเครือข่ายที่มีคนของภาคส่วนการพัฒนาจากภายนอกและความพร้อมของอบต.พลสงคราม โดยได้รับความเห็นชอบในระดับอำเภอให้บรรจุเป็นภารกิจการพัฒนาที่ของงบประมาณการสนับสนุนเชิงยุทธศาสตร์จากจังหวัดนครราชสีมาต่อไป

5. จัดทำคู่มือ / เอกสาร ข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำแบบเรียนท้องถิ่นเพื่อเป็นคู่มือให้กับครู อาจารย์ในแหล่ง

ชุมชน ฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศแหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด(Nonwat GIS) เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนการสอนในการเผยแพร่ข้อมูลท้องถิ่นสู่กลุ่มเป้าหมายซึ่งอาจเป็นนักเรียนในท้องถิ่นชาวบ้าน ตลอดจนผู้มีความสนใจทั่วไปทั้งที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์

อภิปรายผล

การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของกระบวนการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัย เป็นไปอย่างมีพลัง เกิดผลกระทบไปยังส่วนต่าง ๆ เกิดจากการใช้หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นฐานคิด คือ การเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา นักวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการเชิงกระบวนการศึกษาและสร้างความรู้ ได้ใช้ความรู้พื้นฐานของการศึกษารับทบทวนเพื่อเข้าใจถึงความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไปของชุมชน ทำให้เห็นศักยภาพและพลังชุมชนที่มีความเป็นชุมชนเครือข่าย ผูกพันกับศรัทธาทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม มีศักดิ์ศรีมีความเชื่อ มีภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกับภูมิสังคมอย่างสมดุล ได้ใช้กิจกรรมการวิจัยที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนเพื่อการเข้าถึงซึ่งกันและกัน เกิดความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกันไว้วางใจกัน เจตนารมณ์ระหว่างกัน จึงสามารถบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น เกิดการพัฒนาที่มีมากกว่าการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ จึงมีทั้งการพัฒนาการเรียนรู้ของนักวิจัยที่จะทำงานวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เองที่จะได้แบบแผนของการออกแบบกระบวนการวิจัยสำหรับพื้นที่อื่นๆ หรือการต่อยอดการวิจัยต่อไป เรียนรู้ถึงคุณค่าของความเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและร่ำรวยทุนทางสังคมในฐานะที่มีความอ่อนด้อยทางเศรษฐกิจที่ไม่ใช่เงื่อนไขที่จะลดทอนความสำเร็จในการพัฒนา ส่วนของชุมชนก็ได้เรียนรู้ เข้าใจและภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนที่มีคุณค่าในตัว มีความรู้ ความพร้อมเพียงพอที่จะขยายผลการพัฒนาด้วยการพึ่งตนเองโดยใช้ประสบการณ์และทุนทางสังคมได้เอง และรวมไปถึงภาคีการพัฒนาจากภาคส่วนต่าง ๆ ก็ยังได้บรรลุภารกิจขององค์กรตนเองพร้อมไปกับการเรียนรู้

กระบวนการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีภาคีเครือข่ายเข้าหนุนเสริม ที่จะไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

ถึงแม้ว่าเป้าหมายของการดำเนินงานด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือการได้ผลิตเป็นองค์ความรู้เพื่อการจัดระบบการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น และเกิดผลกระทบในความตื่นตัวในระดับชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ภาคีการพัฒนา ตลอดจนกระบวนการวิจัย มีกิจกรรมการศึกษาและพัฒนาศักยภาพศูนย์เรียนรู้ฯ จากการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์ความรู้ทางข้อมูลพื้นฐาน ทุน วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ และอาชีพ เป็นกระบวนการเรียนรู้สำคัญที่ครอบคลุมความรู้จากสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน อย่างผสมกลมกลืนบนฐานของการให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นที่มีคุณค่าเหนือกว่า คือผลกระทบในความตื่นตัวในระดับชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น นับเป็นบทเรียนของการพัฒนาที่มีชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนกลางจะอยู่ที่กระบวนการสื่อสารที่เท่าเทียมกัน จริงใจ และเปิดกว้าง ให้โอกาสกับการเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชุมชนเอง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกลายเป็นผลงานของภาคีในชุมชนที่เป็นความภาคภูมิใจ เกิดความหวงแหน ความรับผิดชอบ และการทำให้ดีขึ้นมากกว่าการเป็นผู้รับในกระแสการพัฒนาที่ผ่านมา

ผลของการบริจาคตินในพื้นที่หลุมขุดค้นเดิม และจัดซื้อที่ดินเพิ่มเติม ด้วยงบประมาณของชุมชนเอง การลงทุนออกแบบอาคาร การพัฒนาแผนปฏิบัติการขอรับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน โดยภาคีการพัฒนาโดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาเป็นพี่เลี้ยง และด้วยการร่วมผลักดันของผู้บริหารจังหวัดนครราชสีมา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ และยังมีปรับปรุงอาคารศาลาประชาคมหมู่บ้านเป็นศูนย์เรียนรู้ฯท้องถิ่น ชั่วคราวระหว่างรอผลการสนับสนุนจากรัฐบาล นำมาสู่การได้รับการสนับสนุนงบประมาณจนสร้างอาคารศูนย์เรียนรู้ได้สำเร็จและกำลังขับเคลื่อนการใช้ประโยชน์ต่อไปในปัจจุบัน

คณะผู้วิจัย :

- 1.นายทวี วัชรเกียรติศักดิ์
- 2.นายสุชาติ พิมพ์พันธุ์
- 3.นางสาวเรขา อินทรกำแหง
- 4.นางโชติมา สุขประโคน
- 5.นางวาสนา ภาณุรักษ์
- 6.นางสาวพิณวลี อังศุพันธุ์
- 7.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกิตติ์ อินทร์สวรรค์

แหล่งเงินทุน: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สวณ. 2538. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- ชัชวาลย์ ทัดศิวัช. 2549. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) : มิติใหม่ของรูปแบบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.polpacon7.ru.ac.th/download/article/การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.doc>. [12 กุมภาพันธ์ 2551].
- ชาย โพธิ์สิตา. 2548. "การวิจัยเชิงคุณภาพ : ข้อพิจารณาทางทฤษฎี" **ตำราประกอบการสอนและการวิจัย การศึกษาเชิงคุณภาพ เทคนิคการวิจัยภาคสนาม**. บรรณาธิการโดย เบญจา ยอดคำเนิน และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร. โครงการเผยแพร่ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 28-52.
- ณรงค์ เพชรประเสริฐ. 2544. **ธุรกิจชุมชน:เส้นทางที่เป็นไปได้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรชัย วิริยารมณ. 2552. **เอกสารการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเผยแพร่ผลงานการวิจัยของนักวิจัยชาวต่างประเทศด้านโบราณคดีจังหวัดนครราชสีมา**. วันที่ 21-23 มกราคม 2552 ณ โรงแรมดุสิตปริ้นเซสโคราช จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ศรีศักร วัลลิโภคม. 2545. **แนะนำพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สังคม และวัฒนธรรมชุมชนคนยี่สาร**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์
- สัณญา สัณญาวิวัฒน์. 2545. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2549. **รายงานการสัมมนาทางวิชาการ “การเผยแพร่ผลงานวิจัยของนักวิจัยชาวต่างประเทศ การค้นพบเรื่องราวสังคมมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ของไทยช่วง 4,500 ปีในจังหวัดนครราชสีมา”** วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2549 ณ โรงแรมรอยัลปริ้นเซสโคราช จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- _____. 2550. **รายงานการสัมมนา “การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บ้านโนนวัด จังหวัดนครราชสีมา”** วันที่ 26 -27 กุมภาพันธ์ 2550 ณ โรงแรมรอยัลปริ้นเซสโคราช จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. 2548. **กระบวนการโบราณคดีชุมชน : การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน**. สถาบันไทยคดีศึกษาและภาควิชาการพัฒนารัฐบาล คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพงษ์ ลือทองจักร. 2552. **หลักมานุษยวิทยาและหลักสังคมวิทยา**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- เสรี พงศ์พิศ. 2544. **วิสาหกิจชุมชน : แผนแม่บทแนวคิดแนวทางตัวอย่าง พระราชบัญญัติ**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อารียา เสวตามร. 2542. **ฝ่าป่าข้าว บทสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บทปริทัศน์

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์
แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด ตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย เนื่องจากเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีข้อมูลที่ละเอียด และน่าเชื่อถือ แสดงให้เห็นภูมิหลังของความเก่าแก่ของพื้นที่มีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ก่อนการรับพุทธศาสนาในบริเวณอีสานตอนล่าง ว่ามีการอยู่ของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ระหว่าง 4,000-1,500 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีบ่งบอกถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การพัฒนาเทคโนโลยีโลหะกรรม การจัดการพื้นที่และการจัดการน้ำ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ รวมทั้งหลักฐานการติดต่อแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายในและระหว่างภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เห็นว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีความสำคัญในฐานะของ “ชุมทรัพย์ทางปัญญา” ของประเทศไทย และอาจจะเป็นกุญแจสำคัญที่แสดงให้เห็นถึง “รากร่วมทางวัฒนธรรม” ของผู้คนในกลุ่มประเทศอาเซียนปัจจุบัน

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลด้านโบราณคดี เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนบ้านโนนวัด และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านโนนวัด สำหรับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการวิจัยและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านโนนวัด ได้แก่ แนวคิดโบราณคดีและชาติพันธุ์วรรณา ทุนทางสังคม ศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นและการเรียนรู้ชุมชน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยสังเขป

สำหรับวิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครอบคลุมพื้นที่อำเภอพลสงคราม จำนวน 15 ชุมชน เป็นระยะเวลา 1 ปี ระหว่างเดือนตุลาคม 2551 ถึงกันยายน 2552 กลุ่มประชากรที่ศึกษาประกอบด้วย ผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) นายกและสมาชิก อบต.โนนวัด และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 60 คน และประชาชนในหมู่บ้านโนนวัดและหมู่บ้านในตำบลพลสงคราม (นักเรียน ครู พระสงฆ์ นักโบราณคดี ไทยและต่างชาติ นายอำเภอ วัฒนธรรมประจำอำเภอ และผู้อำนวยการโรงเรียน) จำนวน 200 คน โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาก่อนลงภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นร่วมกับผู้นำและชาวบ้าน คณะผู้วิจัยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในการบันทึกข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม จากนั้นก็ลงภาคสนามเพื่อทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศูนย์เรียนรู้และเตรียมความพร้อมของชุมชน รวมทั้งพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การทอดผ้าป่า การสร้างสรรค์รำชุด “รำดัมเกลิ้อ” ร่วมกับการแสดงเพลงมโหรี กระบวนการถ่ายทอดความรู้ทางโบราณคดีให้กับชุมชน เมื่อชุมชนเข้าใจถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดี แล้วการจัดทำแบบเรียนท้องถิ่น คู่มือ เอกสารและฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศ มีการสรุปและวิเคราะห์บทเรียนเพื่อวางแผนจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชั่วคราว พร้อมกับจัดทำแผนของการสนับสนุนการสร้างศูนย์เรียนรู้ถาวร (เมื่อผู้ปริทัศน์ลงพื้นที่วิจัย ศูนย์เรียนรู้ถาวรได้สร้างเสร็จสมบูรณ์พร้อมมีการจัดแสดง แต่ยังไม่ได้มีการเปิดอย่างเป็นทางการ)

ผลการวิจัย ผู้วิจัยสรุปผลครอบคลุมเนื้อหา โดยสังเขป 5 ประเด็นหลักคือ 1) บริบทของชุมชน 2) ความสำคัญของบ้านโนนวัดในฐานะแหล่งโบราณคดี 3) รูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ 4) วิสาหกิจชุมชน และ 5) การจัดทำแบบเรียนท้องถิ่น คู่มือและฐานข้อมูลสารสนเทศแหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด (ดูรายละเอียดจากบทความ) โดยสรุปรูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ ต้องบูรณาการองค์ความรู้ทางวิชาการ ทุนทางสังคม ชุมชน เครือข่าย และปัจจัยทางเศรษฐกิจ

การปฏิบัติงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสดำเนินพื้นที่ไปเยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด ได้พบกับนักวิจัย และชุมชนบ้านโนนวัด รวมทั้งได้อ่านคู่มือการเรียนรู้เพิ่มเติม ดังนั้นการปฏิบัติงานวิจัยจึงแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ บทความ และการลงพื้นที่ เป็นงานวิจัยที่มุ่งหวังพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่มีการบูรณาการทุนทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน วิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการได้ตัวเอง ผู้ปริทัศน์เห็นว่าเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพการสำคัญต่อชุมชนบ้านโนนวัด จังหวัดนครราชสีมา และประเทศไทยโดยตรง งานวิจัยนี้ประสบความสำเร็จในการสร้างศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัด โดยการทุ่มเทและร่วมมือกันจากหลายภาคีทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ที่สำคัญคือมีการใช้ประโยชน์ได้จริงโดยด้านสังคม การศึกษา และเศรษฐกิจ ตามวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย ผู้ปริทัศน์ขอแสดงความชื่นชมต่อความสำเร็จของงานวิจัยนี้

อย่างไรก็ดี ความเห็นของผู้ปริทัศน์เป็นการตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย โดยเลือกอภิปรายในบางส่วน และสะท้อนความคิดเพื่อช่วยทำให้การต่อยอดงานวิจัย สามารถทำได้อย่างรัดกุม สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในการดำเนินงานขั้นต่อไป โดยเฉพาะการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจจะพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากแหล่งโบราณคดีในจังหวัดอื่นๆ ดังนี้

ในฐานะที่ผู้ปริทัศน์เป็นนักโบราณคดี การให้น้ำหนักต่อคุณค่าและความหมายของงานโบราณคดียังไม่ชัดเจน สิ่งที่เป็นกรอบคิดทฤษฎีที่คณะผู้วิจัยได้เขียนมานั้น ไม่ใช่แนวคิดทฤษฎีแต่เป็นคำนิยามความหมายของคำว่า “โบราณคดี” กับ “แหล่งโบราณคดี” และคำว่า “ชาติพันธุ์วรรณา” ไม่ได้เป็นแนวคิดทฤษฎี หากแต่เป็นสาขาหนึ่งของมานุษยวิทยาที่ทำการศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งอย่างละเอียดและเป็นระบบ ผู้เขียนใส่หัวข้อแต่ไม่ได้อธิบายว่าได้นำชาติพันธุ์วรรณามาใช้ในงานวิจัยนี้อย่างไร การใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีจึงไม่ได้แสดงความชัดเจนในแง่ของการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบกับไม่มีการทบทวนวรรณกรรมของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีลักษณะคล้ายกันเพื่อลดอคติเรียนความเหมือนหรือความต่าง เช่น แหล่งเรียนรู้แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท จังหวัดนครราชสีมา แหล่งเรียนรู้แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร จังหวัดสุพรรณบุรี แหล่งเรียนรู้แหล่งโบราณคดีโป่งมะนาว จังหวัดลพบุรี เป็นต้น

ระเบียบวิธีการวิจัย ผู้ปริทัศน์เห็นว่าคณะผู้วิจัยดำเนินการกิจกรรมต่างๆ 3 ระยะ แต่การนำเสนอข้อมูลไม่มีนำผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากการรวบรวมกลุ่มประชากร 260 คนมาประมวลผลและอภิปรายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในการวิจัยแม้ว่าคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และรวบรวมข้อมูลผ่านกิจกรรมต่างๆ เป็นจำนวนมาก กระนั้นผู้ปริทัศน์ไม่เห็นการประมวลผลที่เป็นระบบ ทำให้เกิดข้อสงสัยในเรื่องของการออกแบบงานวิจัยที่ใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นฐานของการออกแบบกิจกรรม แบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นการจัดระเบียบของข้อมูลยังไม่สามารถจะเชื่อมโยงกันได้อย่างกลมกลืน

ผลการวิจัย คณะผู้วิจัยสรุปผลได้ 5 ประเด็นหลักในข้างต้น ผู้ปริทัศน์มีข้อสังเกตที่สำคัญ คือผลงานวิจัยขาดความลุ่มลึกในเนื้อหาวิชาการ กรณีนี้ผู้ปริทัศน์พิจารณาจากในบทความการบรรยายถึงคุณค่าทางวิชาการทางโบราณคดีค่อนข้างกว้างและทำให้ไม่เห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดีอย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นจุดที่สำคัญที่สุดของงานวิจัย เพราะหากไม่มีการ

ชุดค้นทางโบราณคดีที่เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างไทย-นิวซีแลนด์ ศูนย์เรียนรู้ฯ จะไม่เกิดขึ้น (ขณะที่คู่มือการเรียนรู้ฯ มีข้อมูลทางโบราณคดีที่ละเอียดพอสมควร แต่ไม่ได้ถูกสกัดออกมาเป็นความรู้ที่เป็นประเด็นเพื่อให้เข้าใจง่าย เช่น สิ่งแวดล้อมโบราณ ลักษณะ คนโบราณ สุขภาพ อาหารการกิน อาชีพ การตั้งถิ่นฐาน ความเชื่อ เป็นต้น) รวมข้อมูลเชิงลึกจากงานชาติพันธุ์วรรณา คือการศึกษาเรื่องของ “คน” ในชุมชนที่เป็นชาวบ้านว่ามีความรับรู้อย่างไร ก่อนหน้าที่มีการชุดค้น ระหว่างที่มีการชุดค้น และหลังจากการชุดค้น ชุมชนทั้ง 15 ชุมชนมีความคิดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือต่างกันอย่างไร ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชาติพันธุ์มีน้อยมาก ชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อไหร่ มีความเป็นมาอย่างไร การเป็น “ไทยโคราช” มีลักษณะทางวัฒนธรรมอย่างไร วิถีชีวิตเป็นอย่างไร มีความเชื่ออย่างไร โครงสร้างทางสังคมและระบบเครือญาติเป็นอย่างไร ภูมิสังคมคืออะไร มีลักษณะเป็นอย่างไร นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยไม่ได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการประดิษฐ์ทำร้ายและการแสดงใหม่ที่เกิดขึ้นมาจากการแก้ปัญหาท้องถิ่นอย่างไร ส่วนใดดั้งเดิมส่วนใดใหม่ เพราะหากไม่มีการบันทึกข้อเท็จจริงไว้ในงานวิจัย การนำไปถ่ายทอดต่อในโรงเรียนจะถูกเข้าใจผิดว่าทำร้ายและการแสดงของบ้านโนนวัดดั้งเดิม

ผู้ปริทัศน์เห็นว่าข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ที่จะเป็นส่วนเสริมคุณค่าของศูนย์เรียนรู้ฯ ที่มีจุดเด่นด้านโบราณคดี ไม่ได้ถูกนำเสนออย่างละเอียดและเป็นระบบในผลงานวิจัย เพราะข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลสำคัญที่เป็นเนื้อหาประกอบการเล่าเรื่องสำหรับการจัดการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านภายในอำเภอ และจังหวัดนครราชสีมาต่อไป

การอภิปรายผล คณะผู้วิจัยไม่ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและคุณภาพที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมาอภิปรายร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เสนอไว้ว่าตอบวัตถุประสงค์ของคณะผู้วิจัยได้อย่างครบถ้วนหรือไม่ทุกประเด็นหรือไม่ หากแต่คณะ

ผู้วิจัยอภิปรายผลในภาพรวมกว้างๆ และชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าความสำเร็จของการเกิดรูปแบบของศูนย์เรียนรู้ฯ นั้นทำอย่างไรเป็นลำดับ เพื่อชี้ให้เห็นว่างานวิจัยนี้มีเป็นงานบุกเบิกที่แตกต่างจากที่อื่น ภาพส่วนนี้ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร อาจจะเป็นเพราะเนื้อหาข้อมูลที่รวบรวมมาเป็นจำนวนมาก และไม่ได้จัดจำแนกข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ในปัจจุบันพบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจำเป็นที่จะต้องบูรณาการศาสตร์ต่างๆ และภาคีต่างๆ เข้ามาเพื่อเป็นฐานสำหรับการพัฒนาจากองค์ความรู้ทางวิชาการเป็นต้นตั้ง คณะผู้วิจัยจึงควรฉายภาพความสำเร็จที่เฉพาะกรณีของแหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัดมากกว่าการอภิปรายผลอย่างกว้างๆ ทำให้ผู้ปริทัศน์ไม่สามารถจะประเมินได้ว่าผลการวิจัยมาจากการวิเคราะห์และประมวลผลจากข้อมูลภาคสนามอย่างแท้จริง ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำงานด้วยความอุตสาหะเป็นอย่างยิ่ง ข้อเสนอแนะอีกประการจากการลงพื้นที่คือควรมีการประเมินผลการวิจัยหลังจากการเกิดศูนย์เรียนรู้ฯ ว่ามีการดำเนินการอย่างไร ดูแลรักษาอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบและมีความยั่งยืนหรือไม่ เนื่องจากปัจจุบันคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ และส่วนหนึ่งเป็นแรงงานที่เคยทำงานร่วมชุดค้นในโครงการต่างๆ และชาวบ้านที่ไม่ได้อยู่หมู่บ้านอื่นมีสำนึกอย่างไร มีความรับรู้เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งโบราณคดีมากน้อยเพียงใด

ท้ายนี้ แม้ว่าผู้ปริทัศน์มีความเห็นหลายประการเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย แต่ไม่ได้ลดทอนคุณค่าของผลงานวิจัยนี้แต่อย่างใด เพราะผลงานวิจัยนี้ประสบความสำเร็จที่มีองค์ประกอบในเรื่องคุณค่าขององค์ความรู้ทางวิชาการ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน และความร่วมมือของภาคีทุกภาคส่วน จึงทำให้เกิดการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์แหล่งอารยธรรมบ้านโนนวัดอย่างเป็นรูปธรรม และกลายเป็นศูนย์รวมความภาคภูมิใจของชุมชนภายในอำเภอพลสงคราม ซึ่งน่าจะเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาสำหรับพื้นที่/จังหวัดอื่นๆ ที่มีแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้